

TOMASZ KARBOWNICZEK

Publiczna Szkoła Podstawowa nr 4 im. Partyzantów Ziemi Kieleckiej w Ostrowcu Świętokrzyskim

Odezwa Pierwszomajowa Komitetu Okręgowego Zagłębia Dąbrowskiego Komunistycznej Partii Robotniczej Polski i Zagłębiowskiego Okręgowego Komitetu Polskiej Partii Socjalistycznej z 1920 roku

Słowa kluczowe: 1 Maj, socjalizm, komunizm, Polska Partia Socjalistyczna, Komunistyczna Partia Robotnicza Polski, Zagłębie Dąbrowskie

Keywords: May 1, Socialism, Communism, Polish Socialist Party, Communist Party of Poland, Dąbrowa Coal Basin

Streszczenie: Niniejsze źródło ma za zadanie przybliżyć odezwy pierwszomajowe z Zagłębia Dąbrowskiego z roku 1920. Ma ono na celu pokazanie różnic w poglądach na sytuację polityczną i gospodarczą, jak rozumiały ją PPS i KPRP.

Odezwy pierwszomajowe są doskonałym źródłem do zapoznania się z prowadzoną polityką partii. Szczególnie jest to widoczne w proklamacjach regionalnych stronnictw politycznych. Mamy w nich odniesienia do polityki ogólnej i regionalnej.

Poniższe dwie odezwy pokazują nam dwa różne stanowiska. Różnic w treści jest wiele. Pierwsza odezwa, która została wydana przez Komitet Okręgowy Zagłębia Dąbrowskiego KPRP, jest utrzymana w tonie bojowym, druga – przygotowana przez Zagłębiowski Okręgowy Komitet PPS – spokojna.

Abstract: This paper aims to present the 1920 May 1 appeals from the Dąbrowa Coal Basin in order to demonstrate the differing opinions on the political and economic situation by the Polish Socialist Party and the Communist Party of Poland.

May 1 appeals are an excellent source to investigate party policies. This is particularly visible in the statements by regional political factions, where references are made to both general and regional politics.

These two appeals illustrate two very different stances, and there are several differences in their content. The former, issued by the Dąbrowa Coal Basin Regional Board of the Communist Party of Poland is militant in tone, while the latter – by the Dąbrowa Coal Basin Regional Board of the Polish Socialist Party – rather peaceable.

Zarys obchodów 1 Maja na ziemiach polskich

Robotnicze święto majowe zostało uchwalone na pierwszym założycielskim zjeździe II Międzynarodówki Socjalistycznej w 1889 r. w Paryżu¹. Początkowo manifestacje na ziemiach polskich odbywały się w najważniejszych ośrodkach przemysłowych (m.in. w Łodzi, w Warszawie²), aby w ciągu kilku następnych lat objąć kolejne tereny. Ten sposób manifestowania dotarł także do Zagłębia Dąbrowskiego. Przełomowym okresem w propagowaniu manifestacji pierwszomajowych jest rok 1905 oraz okres rewolucji z lat 1905–1907³. Święto to odbywało się co roku (w okresie I wojny światowej było zawieszane) aż do odzyskania niepodległości w 1918 roku.

Należy zwrócić uwagę na partie organizujące obchody pierwszomajowe. Od 1892 r., kiedy powołano do życia Polską Partię Socjalistyczną (PPS), starano się o scentralizowanie obchodów manifestacji. Ale już w 1893 r. doszło do rozłamu i powstania Socjaldemokracji Królestwa Polskiego (od 1900 r. Socjaldemokracja Królestwa Polskiego i Litwy). Podczas rewolucji lat 1905–1907 nastąpił kolejny podział w PPS i utworzyła się PPS-Frakcja Rewolucyjna i PPS-Lewica. Do 1918 r. święto majowe w polskim ruchu robotniczym organizowały trzy partie. To się jednak zmieniło pod koniec 1918 roku. W tym okresie doszło do zjednoczenia SDKPiL i PPS-Lewicy, które stworzyły Komunistyczną Partię Robotniczą Polski (KPRP)⁴. W okresie międzywojennym manifestacje majowe w polskim ruchu robotniczym były organizowane przez dwie główne siły: PPS i KPRP. Pierwsze obchody święta robotniczego w niepodległej Polsce odbyły się w 1919 roku.

Obchody pierwszomajowe 1920 r. przebiegały w atmosferze wojny polsko-bolszewickiej. Hasła, pod którymi miało przebiegać święto, zostały zawarte w „Robotniku”:

¹ *Historia Drugiej Międzynarodówki*, t. 1, Warszawa 1978, s. 193.

² I. Koberdowa, *Pierwsze obchody święta 1 Maja w Polsce w 1890 r.*, „Z Pola Walki” 1979, nr 2(86), s. 131–139; I. Koberdowa, *Pierwsze obchody święta majowego w Żyrardowie*, „Z Pola Walki” 1979, nr 3(87), s. 111–120; *Bunt łódzki w r. 1892*, w: *Z Pola Walki. Zbiór materiałów dotyczących się polskiego ruchu socjalistycznego*, Londyn 1904, s. 25–28; A. Próchnik, *Bunt łódzki w roku 1892. Studium historyczne*, w: *Studia i szkice (1864–1918)*, wyboru dokonał K. Dunin-Wąsowicz, Warszawa 1962, s. 329–493; A. Garlicki, *Łódź – rok 1892*, w: *Pierwsze Maje*, red. A. Garlicki, Warszawa 1984, s. 7–33.

³ S. Kalabiński, F. Tych, *Czwarte powstanie czy pierwsza rewolucja. Lata 1905–1907 na ziemiach polskich*, Warszawa 1969, s. 157–168; T. Nałęcz, *W ogniu rewolucji 1905 roku*, w: *Pierwsze Maje*, red. A. Garlicki, Warszawa 1984, s. 34–72.

⁴ Zob. szerzej: F. Świetlikowa, *Komunistyczna Partia Robotnicza Polski 1918–1923*, Warszawa 1968.

Rada Naczelna wzywa wszystkie organizacje partyjne do zorganizowania politycznych demonstracji pierwszomajowych pod hasłem zakończenia wojny, zawarcia pokoju i zbratania ludów⁵.

Podobne hasła wysunęła także KPRP. Przebieg manifestacji cytuję za M. Przeniosło:

W 1920 r. w Zagłębiu Dąbrowskim, mimo prowadzenia przez klasowe związki zawodowe rozmów z PPS i KPRP w sprawie organizacji wspólnych obchodów, do porozumienia ostatecznie nie doszło. Wspólną manifestację urządzono jedynie w Zawierciu. Centralna dla Zagłębia demonstracja komunistyczna z udziałem niektórych oddziałów związków zawodowych odbyła się w Sosnowcu⁶.

J. Walczak pisze tak: (...)

W dniu 1 maja pięć wielkich pochodów, zorganizowanych przez obie partie, zebrało się w Sosnowcu, po czym ruszyło do Będzina pod siedzibę starosty. Manifestanci wystąpili z hasłami obrony republik radzieckich i żądaniem uwolnienia więźniów politycznych. Ich nastroje były tak bojowe, że starosta zakazał policji rozbijania pochodów. PPS manifestowała pod hasłami pokojowymi i antysejmowymi⁷.

Analiza źródła

Poniższe okręgowe odezwy pierwszomajowe z 1920 r. z Zagłębia Dąbrowskiego KPRP i PPS są przechowywane w Archiwum Państwowym w Kielcach, w zespole Urząd Wojewódzki w Kielcach 1918–1939 (UWK I) pod sygnaturą 463. W edycji umieszczono 2 odezwy, według kart archiwalnych.

Niniejsze źródło ma za zadanie przybliżyć odezwy pierwszomajowe z Zagłębia Dąbrowskiego z roku 1920. Ma ono na celu pokazanie różnic poglądowych w związku z rozumieniem sytuacji politycznej i gospodarczej przez PPS i KPRP. Tematyka ta w badaniach historycznych jest traktowana pobieżnie. Z okresu II Rzeczypospolitej nie mamy żadnej literatury. Dopiero w okresie PRL spotykamy daną problematykę, ale w opracowaniach ogólnopolskich autorstwa Zbigniewa Szczygielskiego i Aleksandry Tymienieckiej⁸ dla interesującego roku. Oprócz

⁵ *Protokół posiedzenia Rady Naczelnej Polskiej Partii Socjalistycznej z 21 kwietnia 1920 r.*, „Z Pola Walki” 1958, nr 3, s. 124.

⁶ M. Przeniosło, *Ruch „wywrotowy” w województwie kieleckim 1918–1929*, Kielce 1995, s. 77–78.

⁷ J. Walczak, *Ruch robotniczy w Zagłębiu Dąbrowskim w latach 1918–1926*, Katowice 1973, s. 72.

⁸ Z. Szczygielski, A. Tymieniecka, *Z dziejów Rad Delegatów Robotniczych w Polsce*, Warszawa 1960.

tej pozycji należy wymienić monografię PPS⁹ i KPRP¹⁰. Więcej informacji dostarczają nam opracowania regionalne. Do autorów tych zaliczamy m.in.: Marka Przeniosła¹¹, Józefa Ławnika¹², Jana Walczaka¹³, Henryka Rechowicza¹⁴ i autora niniejszego opracowania źródła¹⁵. Jak widać z tego przeglądu, jest to tematyka w badaniach historycznych raczej niszowa.

Należy wyjaśnić, czym jest socjalizm, a czym komunizm. Obydwa słowa w dzisiejszych realiach są przez społeczeństwo i polityków utożsamiane. Słowo „komunizm” jest wyrazem starszym niż „socjalizm”. Pierwszy z nich sięga korzeniami starożytności, drugi powstał w pierwszej połowie XIX wieku. Ale w tym ostatnim wieku właśnie określenia „socjalizm” czy „socjaldemokracja” będą miały przewagę, aż do 1919 roku. Właśnie w tym okresie uformują się główne różnice między socjalizmem a komunizmem. Pierwszym takim kryterium będą nazwy partii. Tu dla przykładu można podać nazwy stronnictw, czy to polskiego – Polska Partia Socjalistyczna, Komunistyczna Partia Robotnicza Polski (od 1925 r. Komunistyczna Partia Polski), czy niemieckiego – Socjaldemokratyczna Partia Niemiec, Komunistyczna Partia Niemiec. Kolejnym wskaźnikiem będzie istnienie dwóch Międzynarodówek w okresie międzywojennym: Socjalistyczna Międzynarodówka Robotnicza i III Międzynarodówka Komunistyczna. To są tylko ogólne różnice między tymi kierunkami w ruchu robotniczym.

Aby dokładnie pokazać różnicę między socjalizmem a komunizmem, trzeba by napisać monografię historyczną i skupić się tylko na okresie międzywojennym. Można tutaj wskazać różnice poglądów czy działalności na przykładzie polskiego ruchu robotniczego. Takimi przykładami są wybory do Kas Chorych w Zagłębiu Dąbrowskim¹⁶, wiece przedwyborcze w 1922 r. w województwie kieleckim¹⁷

⁹ K. Więch, *Polska Partia Socjalistyczna 1918–1921*, Warszawa 1978.

¹⁰ F. Świątkowa, *Komunistyczna Partia Robotnicza Polski 1918–1923*, Warszawa 1968.

¹¹ M. Przeniosło, *Ruch „wywrotowy”...*

¹² J. Ławnik, *Działalność PPS w województwie kieleckim w latach 1918–1939, Część 1 1918–1930*, Kielce 2003.

¹³ *Zagłębie Dąbrowskie w II Rzeczypospolitej (1918–1939)*, red. J. Walczak, Sosnowiec 2005.

¹⁴ H. Rechowicz, *Historia ruchu robotniczego w Zagłębiu Dąbrowskim*, Katowice 1981.

¹⁵ T. Karbowniczek, *Obchody święta 1 Maja w Zagłębiu Dąbrowskim w latach 1919–1923*, „Świętokrzyskie Studia Archiwalno-Historyczne”, t. 3, 2014, s. 97–112; tenże, *Obchody 1 Maja w województwie kieleckim w roku 1919 na łamach „Robotnika”*, „Świętokrzyskie Studia Archiwalno-Historyczne”, t. 7, 2018, s. 229–251.

¹⁶ Tenże, *Polska Partia Socjalistyczna i Komunistyczna Partia Robotnicza Polski w wyborach do Kas Chorych w Zagłębiu Dąbrowskim w latach 1921–1924*, „Świętokrzyskie Studia Archiwalno-Historyczne”, t. 4, 2015, s. 107–118.

¹⁷ Tenże, *Polska Partia Socjalistyczna i Związek Proletariatu Miast i Wsi w wiecach przedwyborczych do Sejmu w 1922 roku w województwie kieleckim*, „Świętokrzyskie Studia Archiwalno-Historyczne”, t. 6, 2017, s. 81–91.

czy obchody pierwszomajowe w Zagłębiu Dąbrowskim¹⁸. Właśnie na podstawie tych trzech przykładów można zapoznać się z tymi różnicami.

Odezwy skierowane były do mieszkańców Zagłębia Dąbrowskiego. Był i jest to teren uprzemysłowiony, z szerokim środowiskiem robotniczym. Na tym obszarze dobrze widać rywalizację między socjalistami a komunistami o robotnika. Odezwy właśnie to pokazują.

Odezwy pierwszomajowe są doskonałym źródłem dla zapoznania się z prowadzoną polityką partii. Szczególnie jest to widoczne w proklamacjach regionalnych stronnictw politycznych. Mamy tam odniesienia do polityki ogólnej i regionalnej. Wiktor Marzec pisał na ten temat: „Odezwy konsekwentnie budowały tę wyrażoną w pojęciach wspólnotę polityczną i podzielane punkty odniesienia. Powtarzane, a często bezpośrednio objaśniane pojęcia i frazy kreowały język polityczny nowoczesnej masowej polityki”¹⁹. Te słowa odnoszą się do rewolucji lat 1905–1907, ale można je przenieść na okres dwudziestolecia międzywojennego.

Poniższe dwie odezwy pokazują nam dwa różne stanowiska. Różnic w treści jest wiele. Pierwsza z nich, która została wydana przez Komitet Okręgowy Zagłębia Dąbrowskiego KPRP, jest utrzymana w tonie bojowym, druga – wydana przez Zagłębiowski Okręgowy Komitet PPS – spokojna. Są również podobieństwa. Jedna zaczyna się słowem *Towarzysze*, druga *Towarzysze i towarzyszki*.

Odezwa KPRP odnosi się do sytuacji współczesnej, do walki i przeprowadzenia rewolucji światowej. Jej autorzy zapowiadali m.in.: „Rok 1920 przyniesie niewątpliwie dalszy rozkład i gnicie kapitalizmu na całym świecie, przyniesie także obalenie władzy burżuazyjnej w wielu, w wielu krajach”²⁰. Zapowiadali także, że zatriumfuje władza Rad Delegatów Robotniczych. Celem jest „socjalizm”, ale w wersji sowieckiej („Wszak trwa dalej zwycięska i wszechpotężna Republika Sowiecka, wszechświatowa twierdza proletariacka”²¹), natomiast wrogiem – światowa burżuazja. Wśród przeciwników są również ugodowcy socjaliści: [chcą] „... obedrzeć Pierwszy Maja z rewolucyjnej treści, uczynić z niej galówkę robotniczą, podczas której popisywać się będą ze swymi słodkimi słówkami zaprzędani burżuazji pacholankowie z ugodowych socjalistycznych partii”²².

W odezwie PPS czytamy, że

¹⁸ Tenże, *Obchody 1 Maja w województwie kieleckim w roku 1919 na łamach „Robotnika”*, „Świętokrzyskie Studia Archiwalno-Historyczne”, t. 7, 2018, s. 229–251.

¹⁹ W. Marzec, *Rebelia i reakcja. Rewolucja 1905 roku i plebejskie doświadczenie polityczne*, Łódź–Kraków 2016, s. 135.

²⁰ Archiwum Państwowe w Kielcach (dalej: APK), Urząd Wojewódzki w Kielcach I (dalej: UWK I), sygn. 463, k. 177.

²¹ Tamże, k. 177.

²² Tamże.

obalenie krwiożerczych tyranów na tronie to tylko jeden etap, jeden epizod walki w drodze do socjalizmu, w drodze do zupełnej wolności. Proletariat polski po wypędzeniu obcych najeźdźców nie może złożyć broni, musi walczyć dalej teraz już – tylko z rodzimą reakcją, która z wolnej Polski chce zrobić jedno wielkie więzienie – państwo oparte na krzywdzie i wyzysku, państwo niesprawiedliwości społecznej²³.

W odezwach pokazane są dwie drogi do zdobycia władzy. Komuniści chcieli iść drogą bolszewików. Socjaliści mówili najpierw o wypędzeniu najeźdźców, a później w wolnej Polsce o walce z własną burżuazją. PPS wskazuje cel, ale można stwierdzić, że walka miała rozgrywać się w systemie demokratycznym.

Wspólnym elementem obydwu odezw są ataki na przeciwników. Komuniści tak pisali o sztandarach PPS:

Wszyscy ze wzdargą odwrócą się od zdradzieckich sztandarów frackich, sztandarów PPS, bo są to sztandary, które robotników nie do zwycięstwa, jeno do zguby prowadzą. Bo są to sztandary na służbie burżuazji będące. Bo są to sztandary nacjonalizmu i imperializmu. Haniebne sztandary wojny z Rosją Sowiecką, sztandary niejednokrotnie złamanych strajków, sztandary partii, która do spółki z [Antonim] Anuszem, [Stanisławem] Pękosławskim i [Stanisławem] Wojciechowskim rozbiła Rady Delegatów Robotniczych i pomogła krwawym psom burżuazji [Józefom] Piłsudskim, [Ignacym] Paderewskim i [Leopoldom] Skulskim zakuć w kajdany stanów wojennych całą rewolucyjną klasę robotniczą w Polsce²⁴.

Socjaliści także atakowali KPRP, ale nie wspominali jej nazwy. W tej sprawie czytamy we fragmencie:

Jeżeli chcemy, aby dzień 1-go maja wypadł uroczyście i wykazał siłę naszych szeregów, musimy zrobić wszystko, aby wystąpienia nasze jak w pochodach, tak i na wiecach cechowały jedność i solidarność, dlatego każdy z nas powinien baczyć na to, aby ludzie, którzy, opanowani błędem warcholstwa, mówiący wieczne frazesy o rewolucji, a w rzeczywistości rozbijający przy każdej sposobności klasę pracującą, nie mogli swoimi krzykliwymi wystąpieniami zamącić powagi uroczystości i przez to wykazać naszym klasowym wrogom naszej słabości. Kto chce szczerze zwycięstwa klasy pracującej, winien walczyć z burżuazją, a nie z proletariatem. Jeżeli są ludzie, którzy inaczej myślą, to są oni albo na utrzymaniu reakcji, albo też opanowani nieuleczalnym obłędem nienawiści do PPS, tej PPS, która przez dziesiątki lat, prowadząc nieubłagalną walkę rewolucyjną, zdumiewała świat całym swoim bohaterstwem²⁵.

W odezwach widoczne są dwie różne postawy względem przeciwników.

²³ Tamże, k. 178.

²⁴ Tamże, k. 177+verte.

²⁵ Tamże, k. 178+verte.

Na uwagę zasługuje słownictwo, którym operują autorzy. W odezwie komunistycznej nawołuje się do agresji, do „szturmu, robotnicy są wypróbowanym w boju oddziałem armii robotniczej, szturmującej twierdzę kapitalizmu”. Zastanawiać może ogromna niechęć do niektórych działaczy socjalistycznych, np. Józefa Piłsudskiego, nazwanego *krwawym psem burżuazji*.

W opracowaniu tych źródeł zachowano oryginalną strukturę. Nieznacznie zaingerowano w stylistykę i ortografię.

Edycja nr 1

KOMUNISTYCZNA PARTIA ROBOTNICZA POLSKI PIERWSZEGO MAJA DO SZTURMU NA KAPITALIZM!

Towarzysze!

Za kilka dni Pierwszy Maj! Robotnicy całego kapitalistycznego świata w potężnych demonstracjach wylegną na ulice. Rewolucyjna pieśń proletariacka przesyje powietrze poprzez wszystkie części świata.

Krwią proletariacką barwione sztandary w niezliczonych tysiącach zatrzepocą pod rząd wielomilionową armią robotniczą.

Z dumą i radością wita zawsze proletariat międzynarodowy dzień pierwszy maja, dzień międzynarodowej solidarności robotników walczących o socjalizm.

Z bezgraniczną nienawiścią i panicznym lękiem spotyka dzień Pierwszy Maja, strasznego zwiastuna kapitalistycznej śmierci – burżuazja wszystkich krajów i wszystkich narodów.

W roku bieżącym robotnicy z większą dumą i z większą radością i z poczuciem przeogromnej swej siły przywitają 1-szy Maja!

Wszak trzęsie się i chwieje w fundamentach swoich gmach kapitalizmu.

Wszak trwa dalej zwycięska i wszechpotężna Republika Sowietów, wszechświatowa twierdza proletariacka.

Wszak ostatnim tchem przedśmiertelnej agonii oddycha władza kapitalistów w Niemczech, we Włoszech, w Austrii, w Bułgarii, w Czechach, w Rumunii, jak również i u nas w Polsce.

Wszak straszne widmo zagłady dla kapitalizmu wdarło się na dobre do Francji, Anglii i Ameryki.

Zacięta wojna klas toczy się z coraz większym rozmachem. Robotnicy coraz śmielej i coraz bezwzględniej atakują szańce kapitalistyczne, wrywają się do wnętrza, tysiącokrotnie odpierani walą z coraz większą zaciętością i zdobywają szaniec po szanцу.

Ubiegły rok przyniósł klasie robotniczej całej największą zdobycz, bo zrozumienie, że jest społecznie wszystkim, a burżuazja niczym. Rok 1920 przyniesie niewątpliwie dalszy rozkład i gnicie kapitalizmu na całym świecie, przyniesie także obalenie władzy burżuazyjnej w wielu, w wielu krajach.

Bliski już jest robotniczy dzień, gdy w Niemczech, jak i u nas w Polsce, zatryumfuje władza Rad Delegatów Robotniczych²⁶.

Dla tych samych względów, dla których proletariat całego świata największą energią rewolucyjną wskrzesza w nadchodzącym dniu Pierwszym Maja, burżuazja pełna wściekłości również zmobilizuje wszystkie swe siły, podwoi swą energię, aby się robotnikom rewolucyjnym przeciwstawić. Gdzie będzie mogła to zrobić, puszczając w ruch kulomioty, zrobi to. Wszędzie jednak postara się za wszelką cenę przez zdrajców, co wśród robotników żerują, przez szajdamanowców²⁷, fraków²⁸ i im podobnych obedrzeć Pierwszy Maja z rewolucyjnej treści, uczynić z niej galówkę robotniczą, podczas której popisywać się będą ze swymi słodkimi słówkami zaprzędani burżuazji pacholkiwie z ugodowych socjalistycznych partii.

Towarzysze! Ludu pracujący Zagłębia Dąbrowskiego, jesteście wszakże wypróbowanym w boju oddziałem armii robotniczej, szturmującej twierdzę kapi-

²⁶ Rady Delegatów Robotniczych – ośrodki władzy robotniczej, które kształtowały się od listopada 1918 roku. Powstawały na wzór bolszewickiej Rosji. W granicach państwa polskiego istniały tylko na terytorium dawnego zaboru rosyjskiego. Przestały istnieć w czerwcu 1919 roku. Na temat Rad Delegatów Robotniczych zob.: *Rady Delegatów Robotniczych w Polsce w 1918–1919*, oprac. H. Bitner-Bicz, Moskwa 1934; Z. Szczygielski, A. Tymieniecka, *Z dziejów Rad Delegatów Robotniczych w Polsce*, Warszawa 1960; *Rady Delegatów Robotniczych w Polsce 1918–1919. Materiały i dokumenty*, t. 1 *Warszawska Rada Delegatów Robotniczych*, oprac. H. Buczek, Z. Szczygielski, Warszawa 1962; *Rady Delegatów Robotniczych w Polsce 1918–1919. Materiały i dokumenty*, t. 2, oprac. A. Tymieniecka przy współpracy A. Litwina, Warszawa 1965; A. Kałuża, A. Poprawska, *Rady Delegatów Robotniczych w Zagłębiu Dąbrowskim (1918–1919)*, Katowice 1961; A. Litwin, *Rady Delegatów Robotniczych Zagłębia Dąbrowskiego (1918–1919)*, „Najnowsze Dzieje Polski. Materiały i studia z zakresu 1914–1939” 1967, t. 12, s. 87–126; W.L. Karwacki, *Łódzka Rada Delegatów Robotniczych*, „Z Pola Walki” 1958, nr 2, s. 59–96; tenże, *Działalność Komunistycznej Partii Robotniczej Polski w Łodzi na przełomie 1918–1919 roku*, w: *Studia i materiały do dziejów Łodzi i okręgu łódzkiego 1918–1939*, Łódź 1962, s. 11–44; S. Krzykała, *Rady Delegatów na Lubelszczyźnie 1918–1920*, Lublin 1968.

²⁷ Szajdamowcy – potoczna nazwa Socjaldemokratycznej Partii Niemiec, używana przez partie komunistyczne. Została ona utworzona od działacza i kanclerza Republiki Weimarskiej (13 lutego 1919 – 20 czerwca 1919 r.) Philippa Scheidemanna (1865–1939).

²⁸ Fracy – potoczna nazwa Polskiej Partii Socjalistycznej-Frakcji Rewolucyjnej używana przez SDKPiL, aby odróżnić PPS-Lewicę od Frakcji. Następnie tą nazwą posługuje się Komunistyczna Partia Robotnicza Polski w swych odezwach. W tym okresie PPS-Frakcja Rewolucyjna nie istniała. Od 1909 roku uznana się za jedyną Polską Partię Socjalistyczną.

talizmu. Ciebie nie zabraknie w dniu Pierwszym Maja na ulicach robotniczego Zagłębia.

Niech ani jednego robotnika czy robotnicy, mężczyzny czy kobiety, młodego czy starego nie zabraknie w demonstracji majowej. Wszyscy na ulice. Wszyscy pod sztandary Komunistycznej Partii Robotniczej Polski.

Wszyscy ze wzgardą odwrócą się od zdradzieckich sztandarów frackich, sztandarów PPS, bo są to sztandary, które robotników nie do zwycięstwa, jeno do zguby prowadzą. Bo są to sztandary na służbie burżuazji będące. Bo są to sztandary nacjonalizmu i imperializmu. Haniebne sztandary wojny z Rosją Sowiecką, sztandary niejednokrotnie złamanych strajków, sztandary partii, która do spółki z [Antonim] Anuszem²⁹, [Stanisławem] Pękosławskim³⁰ i [Stanisławem] Wojciechowskim³¹ rozbiła Rady Delegatów Robotniczych i pomogła krwawym psom burżuazji [Józefom] Piłsudskim³², [Ignacym] Paderewskim³³ i [Leopoldom] Skulskim³⁴ zakuć w kajdany stanów wojennych całą rewolucyjną klasę robotniczą w Polsce.

Górniku! Chcesz końca wojny z robotniczą Rosją, idź w demonstracji majowej pod komunistycznym sztandarem.

---

²⁹ Antoni Anusz (ur. 1884 r. – zm. 1934 r.) – polityk, poseł na Sejm Ustawodawczy oraz I i II kadencji w latach 1919–1928. Zob. dalej: Ś. p. *Antoni Anusz*, „Gazeta Lwowska” 1934 r., nr 295, s. 2.

³⁰ Stanisław Franciszek Pękosławski (ur. 1870 r. – zm. 1934 r.) – inżynier technolog, komisarz rządu na powiat dąbrowsko-będziński, wojewoda kielecki. Zob. dalej: <https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/stanislaw-franciszek-pekoslowski> [dostęp: 26.04.2020].

³¹ Stanisław Wojciechowski (ur. 1869 r. – zm. 1953 r.) – działacz polityczny i spółdzielcy, minister spraw wewnętrznych w rządzie Leopolda Skulskiego (od 13 grudnia 1919 r. do 9 czerwca 1920 r.), drugi prezydent II Rzeczypospolitej (w latach 1922–1926). Zob. dalej: <https://www.biogramy.pl/a/biografia/stanislaw-wojciechowski-1869-1953-polityk-drugi-prezydent-rp-wiesz#calendar> [dostęp: 26.04.2020].

³² Józef Piłsudski (ur. 1867 r. – zm. 1935 r.) – działacz Polskiej Partii Socjalistycznej, Naczelnik Państwa, Naczelny Wódz, Pierwszy Marszałek Polski, premier i minister spraw wojskowych. Zob. dalej: J.Z. Pająk, *Piłsudski Józef*, w: *Świętokrzyski Słownik Biograficzny*, t. 2, red. J. Szczepański, Kielce 2009, s. 365–366; A. Garlicki, *Józef Piłsudski 1867–1935*, Warszawa 1990; W. Suleja, *Józef Piłsudski*, Wrocław–Warszawa–Kraków 2004; <https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/jozef-pilsudski-1867-1935-naczelnik-panstwa-naczelnny-wodz> [dostęp: 26.04.2020].

³³ Ignacy Jan Paderewski (ur. 1860 r. – zm. 1941 r.) – pianista, kompozytor, polityk, premier (od 16 stycznia 1919 r. do 9 grudnia 1919 r.). Zob. dalej: <https://www.biogramy.pl/a/biografia/ignacy-jan-paderewski-1860-1941-pianista-kompozytor-polityk-wiesz> [dostęp: 26.04.2020].

³⁴ Leopold Skulski (ur. 1877 r. – zm. 1940?) – inżynier chemik, farmaceuta, premier (od 13 grudnia 1919 r. do 9 czerwca 1920 r.), minister spraw wewnętrznych (od 24 lipca 1920 r. do 28 czerwca 1921 r.). Zob. dalej: *Skulski Leopold*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 38, Warszawa–Kraków 1998, s. 504.

Chcesz zwolnienia więźniów politycznych – stań pod komunistycznym sztandarem.

Chcesz, aby Cię robotniku nie dusił [Antoni] Anusz, [Stanisław] Pęko-
sławski i [Stanisław] Wojciechowski – stań pod komunistycznym sztandarem.

Chcesz, aby istniały ogólne rewolucyjne Rady Delegatów Robotniczych –
stań pod komunistycznym sztandarem.

Chcesz, aby Cię paskarz nie obdzierał, abyś miał za swą ciężką pracę godzi-
wą zapłatę – idź pod sztandar komunistyczny.

A nade wszystko pamiętaj, że komunistyczne sztandary oznaczają walkę
nieubłaganą z kapitalistami, że są to sztandary życia dla robotników i śmierci dla
burżuazji, że są to sztandary Rewolucji Robotniczej, sztandary sądu sprawied-
liwego nad wyzyskiwaczami i ciemiężcami, sztandary, które jedynie oznaczają
rzeczywistą międzynarodową solidarność robotników, sztandary rządu Rad De-
legatów Robotniczych wsi i miast, sztandary Dyktatury Proletariatu.

Niech żyje Pierwszy Maj!

Niech żyje międzynarodowa solidarność rewolucyjnych robotników!

Niech żyją Rady Delegatów Robotniczych wsi i miast!

Niech żyje rewolucja socjalna!

Niech żyje Dyktatura Proletariatu!

Niech żyje Polska Republika Rad Delegatów Robotniczych!

Niech żyje socjalizm!

Komitet Okręgowy Zagłębia Dąbrowskiego
Komunistycznej Partii Robotniczej Polski

Źródło: APK, UWK I, sygn. 463, k. 177, + verte.

Edycja nr 2

DO OGÓŁU ROBOTNIKÓW ZAGŁĘBIA DĄBROWSKIEGO TOWARZYSZE I TOWARZYSZKI

Towarzysze i towarzyszki! Nadchodzi dzień 1 maja, w dniu tym wyzyskiwa-
na rzesza pracującego ludu całego świata porzuca warsztaty pracy, aby w obliczu
budzącej się do życia przyrody zmanifestować widomie przed swoimi wrogami
klasowymi swój protest przeciwko obecnemu ustrojowi kapitalistycznego wyzysku.

Towarzysze i towarzyszki! Polska klasa robotnicza zawsze i uroczystie
święciła dzień 1 Maja, aczkolwiek groziło jej za to więzienie i Sybir, głosząc jaw-
nie wobec obcego najeźdźcy i rodzimej burżuazji swoją niezłomną wolę walki

o wolność i socjalizm. W dniu tym czy proletariatu całego świata zwracały się z podziwem na nas, śledząc nasze bohaterskie wysiłki, naszą heroiczną walkę z przemożną reakcją opartą o siłę kozackich nahajek, szpicli, więzień i Sybiru³⁵.

Towarzysze i towarzyszki! Dziś nie ma caratu. Został on bezpowrotnie zwalony rękami rewolucji³⁶, lecz walka rewolucyjnego proletariatu nie została zakończona. Obalenie krwiożerczych tyranów na tronie to tylko jeden etap, jeden epizod walki w drodze do socjalizmu, w drodze do zupełnej wolności. Proletariat polski po wypędzeniu obcych najeźdźców nie może złożyć broni, musi walczyć dalej teraz już – tylko z rodzimą reakcją, która z wolnej Polski chce zrobić jedno wielkie więzienie – państwo oparte na krzywdzie i wyzysku, państwo niesprawiedliwości społecznej.

Towarzysze i towarzyszki! Niech w dniu 1 maja staną wszystkie warsztaty pracy, niech górnik opuści kopalnię, robotnik fabryczny fabrykę, urzędnik biuro. Niech wszyscy wyzyskiwani staną pod czerwonym sztandarem PPS, sztandarem walki o socjalizm, godność wolnego człowieka, o szczęśliwy byt całej wyzyskiwanej ludności. Niech cały wyzyskiwany lud w dniu 1-go maja pokaże solidarnym masowym wystąpieniem wszystkim wrogom wolności, wszystkim wyzyskiwaczom, wszystkim paskarzom, że klasa pracująca jest zdecydowana w walce z tymi ciemnymi żywiołami wytrwać do końca, i że walkę tę prowadzić będzie z całą mocą, jaką jej daje świadomość celów i siła organizacji.

Towarzysze i towarzyszki! Klasa pracująca Polski stoi obecnie pod znakiem walki o zakończenie wojny³⁷, którą wojenni karierowicze międzynarodowi i paskarze, ciągnący milionowe zyski z dostawy narzędzi mordu dla walczących wojsk, tak po jednej i po drugiej stronie, chcą za wszelką cenę prowadzić dalej. Dzień 1-go maja musi być dniem jednego wielkiego protestu przeciw dalszemu prowadzeniu wojny, dniem okrzyku – chcemy pokoju.

Towarzysze i towarzyszki! Jeżeli chcemy, aby dzień 1-go maja wypadł uroczysto i wykazał siłę naszych szeregów, musimy zrobić wszystko, aby wystąpie-

³⁵ Fragment ten odnosi się do obchodów pierwszomajowych w okresie zaborów, szczególnie do zaboru rosyjskiego. Zob. szerzej: I. Koberdowa, *Pierwsze obchody święta 1 Maja w Polsce w 1890 r.*, „Z Pola Walki” 1979, nr 2(86), s. 131–139; A. Garlicki, *Lódź – Rok 1892*, w: *Pierwsze Maje*, s. 7–33; T. Nałęcz, *W ogniu rewolucji 1905 roku*, w: *Pierwsze Maje*, s. 34–72.

³⁶ Mowa o rewolucji lutowej i październikowej z 1917 r. w Rosji. Zob. szerzej: R. Pipes, *Rewolucja rosyjska*, Warszawa 1994; J. Holzer, *Polska Partia Socjalistyczna i Polska Partia Socjalno-Demokratyczna wobec rewolucji rosyjskiej 1917 roku*, w: *Rewolucja październikowa a Polska. Materiały i studia*, red. T. Cieślak i L. Grosfelda, Warszawa 1967, s. 185–215; tenże, *Polska Partia Socjalistyczna w latach 1917–1919*, Warszawa 1962, s. 41–68, 82–87.

³⁷ Mowa o wojnie polsko-bolszewickiej (1919–1921). Zob. szerzej: A. Leinwald, *Polska Partia Socjalistyczna wobec wojny polsko-radzieckiej (1919–1920)*, Warszawa 1964; N. Davies, *Orzeł biały, czerwona gwiazda. Wojna polsko-bolszewicka (1919–1920)*, Kraków 2006.

nia nasze jak w pochodach, tak i na wiecach cechowały jedność i solidarność, dlatego każdy z nas powinien baczyć na to, aby ludzie, którzy, opanowani błędem warcholstwa, mówiący wieczne frazesy o rewolucji, a w rzeczywistości rozbijający przy każdej sposobności klasę pracującą, nie mogli swoimi krzykliwymi wystąpieniami zamącić powagi uroczystości i przez to wykazać naszym klasowym wrogom naszej słabości. Kto chce szczerze zwycięstwa klasy pracującej, winien walczyć z burżuazją, a nie z proletariatem. Jeżeli są ludzie, którzy inaczej myślą, to są oni albo na utrzymaniu reakcji, albo też opanowani nieuleczalnym obłędem nienawiści do PPS, tej PPS, która przez dziesiątki lat, prowadząc nieubłaganą walkę rewolucyjną, zdumiewała świat cały swoim bohaterstwem. Towarzysze i Towarzyszki, PPS jak zawsze, tak i dzisiaj nie zniży swojego czerwonego sztandaru przed wrogami proletariatu, ale zawsze i wszędzie sztandar ten zroszony krwią setek męczenników poległych w walce o prawa pracującego ludu nieść będzie wysoko, walcząc ciągle i wszędzie z uciskiem i wyzyskiem. PPS nie zmienia prawdziwej idei walki na pusty frazes demagogii krzykliwych gadułów, którzy ciągle robią rewolucję językiem, ośmieszając cały proletariat w oczach burżuazji swoimi dziecinnymi pogroźkami i ideową pustotą mózgów.

Towarzysze i towarzyszki! Święto 1-go maja musi być naprawdę dniem jedności robotniczej i dlatego musimy z góry powiedzieć wszystkim, którzy by chcieli wicherzyć, że nie pozwolimy na to. PPS zajęła takie samo stanowisko, jakie zajęła zagłębiowska konferencja Komitetów Kopalnianych Mężów Zaufania Związku Górniczego oraz Rada Klasowych Związków Zawodowych, reprezentująca wszystkie Związki Zagłębia, gdzie pomimo chęci rozbicia uroczystości majowej przez paru demagogów, chcących koniecznie z tak ważnej uroczystości urządzić sobie zwyczajne widowisko kłótni partyjnej, zostały prawie jednogłośnie przyjęte rezolucje zabraniające wznoszenia zamętu i kłótni na wiecach i pochodach majowych³⁸. W myśl uchwał Związków wzywamy towarzyszy i towarzyszki, biorących udział w pochodach i wiecach pod naszymi sztandarami, aby ściśle do tego zastosowali się i nigdzie w żadnym wypadku nie zaczepiali przeciwnych nam partii, a jednocześnie nie pozwolili również naszym przeciwnikom na zaczepki naszej partii. Pamiętajmy, towarzysze, o tym, że manifestacjom przyglądać się będzie cała reakcja i o naszej sile sądzić będzie z naszej jedności.

Niech 1 maja wszyscy towarzysze i towarzyszki staną jak jeden pod czerwonym sztandarem PPS.

Manifestować będziemy za pokojem, za uspołecznieniem kopalń i fabryk.
Przeciw paskarzom.

Za całkowitym sekwestrem artykułów pierwszej potrzeby.

Za zniesieniem stanów wyjątkowych.

³⁸ Nie znaleziono rezolucji.

Będziemy głosić międzynarodową solidarność proletariatu całego świata, narodziny nowego życia, życia wolności i braterstwa ludów, narodziny ustroju socjalistycznego.

Niech żyje 1 Maj!

Niech żyje PPS!

Niech żyje solidarność proletariatu!

Zagłębiowski Okręgowy Komitet PPS

Źródło: APK, UWK I, sygn. 463, k. 178, + verte.

BIBLIOGRAFIA

Źródła archiwalne

Archiwum Państwowe w Kielcach, Urząd Wojewódzki w Kielcach I, sygn. 463.

Źródła drukowane

Bunt łódzki w r. 1892, w: *Z Pola Walki. Zbiór materiałów dotyczących się polskiego ruchu socjalistycznego*, Londyn 1904.

Protokół posiedzenia Rady Naczelnej Polskiej Partii Socjalistycznej z 21 kwietnia 1920 r., „Z Pola Walki” nr 3, 1958.

Rady Delegatów Robotniczych w Polsce w 1918–1919, oprac. H. Bitner-Bicz, Moskwa 1934.

Rady Delegatów Robotniczych w Polsce 1918–1919. Materiały i dokumenty, t. 1, *Warszawska Rada Delegatów Robotniczych*, oprac. H. Buczek, Z. Szczygielski, Warszawa 1962.

Rady Delegatów Robotniczych w Polsce 1918–1919. Materiały i dokumenty, t. 2, oprac. A. Tymieniecka przy współpracy A. Litwina, Warszawa 1965

Słowniki

Polski Słownik Biograficzny, t. 38, Warszawa–Kraków 1998.

Świętokrzyski Słownik Biograficzny, t. 2, red. J. Szczepański, Kielce 2009.

Prasa

„Gazeta Lwowska” 1934, nr 295.

Artykuły i opracowania

Davies N., *Orzeł biały, czerwona gwiazda. Wojna polsko-bolszewicka (1919–1920)*, Kraków 2006.

Garlicki A., *Łódź – rok 1892*, w: *Pierwsze Maje*, red. A. Garlicki, Warszawa 1984.

- Garlicki A., *Józef Piłsudski 1867–1935*, Warszawa 1990.
- Historia Drugiej Międzynarodówki*, t. 1, Warszawa 1978.
- Holzer J., *Polska Partia Socjalistyczna w latach 1917–1919*, Warszawa 1962.
- Holzer J., *Polska Partia Socjalistyczna i Polska Partia Socjalno-Demokratyczna wobec rewolucji rosyjskiej 1917 roku*, w: *Rewolucja październikowa a Polska. Materiały i studia*, red. T. Cieślak i L. Grosfeld, Warszawa 1967.
- Kalabiński S., Tych F., *Czwarte powstanie czy pierwsza rewolucja. Lata 1905–1907 na ziemiach polskich*, Warszawa 1969.
- Kałuża A., Poprawska A., *Rady Delegatów Robotniczych w Zagłębiu Dąbrowskim (1918–1919)*, Katowice 1961.
- Karbowniczek T., *Obchody święta 1 Maja w Zagłębiu Dąbrowskim w latach 1919–1923*, „Świętokrzyskie Studia Archiwalno-Historyczne”, t. 3, 2014.
- Karbowniczek T., *Polska Partia Socjalistyczna i Komunistyczna Partia Robotnicza Polski w wyborach do Kas Chorych w Zagłębiu Dąbrowskim w latach 1921–1924*, „Świętokrzyskie Studia Archiwalno-Historyczne”, t. 4, 2015.
- Karbowniczek T., *Polska Partia Socjalistyczna i Związek Proletariatu Miast i Wsi w wiecach przedwyborczych do Sejmu w 1922 roku w województwie kieleckim*, „Świętokrzyskie Studia Archiwalno-Historyczne”, t. 6, 2017.
- Karbowniczek T., *Obchody 1 Maja w województwie kieleckim w roku 1919 na łamach „Robotnika”*, „Świętokrzyskie Studia Archiwalno-Historyczne”, t. 7, 2018.
- Karwacki W.L., *Łódzka Rada Delegatów Robotniczych*, „Z Pola Walki” 1958, nr 2.
- Koberdowa I., *Pierwsze obchody święta 1 Maja w Polsce w 1890 r.*, „Z Pola Walki” 1979, nr 2(86).
- Koberdowa I., *Pierwsze obchody święta majowego w Żyrardowie*, „Z Pola Walki” 1979, nr 3(87).
- Krzykała S., *Rady Delegatów na Lubelszczyźnie 1918–1920*, Lublin 1968.
- Leinwald A., *Polska Partia Socjalistyczna wobec wojny polsko-radzieckiej (1919–1920)*, Warszawa 1964.
- Litwin A., *Rady Delegatów Robotniczych Zagłębia Dąbrowskiego (1918–1919)*, w: *Najnowsze dzieje Polski. Materiały i studia z okresu 1914–1939*, t. 12, Warszawa 1967.
- Litwin A., *Działalność Komunistycznej Partii Robotniczej Polski w Łodzi na przełomie 1918–1919 roku*, w: *Studia i materiały do dziejów Łodzi i okręgu łódzkiego 1918–1939*, Łódź 1962.
- Ławnik J., *Działalność PPS w województwie kieleckim w latach 1918–1939, Część I: 1918–1930*, Kielce 2003.
- Marzec W., *Rebelia i reakcja. Rewolucja 1905 roku i plebejskie doświadczenie polityczne*, Łódź–Kraków 2016.
- Nałęcz T., *W ogniu rewolucji 1905 roku*, w: *Pierwsze Maje*, red. A. Garlicki, Warszawa 1984.
- Pipes R., *Rewolucja rosyjska*, Warszawa 1994.
- Próchnik A., *Bunt łódzki w roku 1892. Studium historyczne*, w: *Studia i szkice (1864–1918)*, wyboru dokonał K. Dunin-Wąsowicz, Warszawa 1962.
- Przeniosło M., *Ruch „wywrotowy” w województwie kieleckim 1918–1929*, Kielce 1995.

- Rechowicz H., *Historia ruchu robotniczego w Zagłębiu Dąbrowskim*, Katowice 1981.
- Suleja W., *Józef Piłsudski*, Wrocław–Warszawa–Kraków 2004.
- Szczygielski Z., Tymieniecka A., *Z dziejów Rad Delegatów Robotniczych w Polsce*, Warszawa 1960.
- Świelikowa F., *Komunistyczna Partia Robotnicza Polski 1918–1923*, Warszawa 1968.
- Walczak J., *Ruch robotniczy w Zagłębiu Dąbrowskim w latach 1918–1926*, Katowice 1973.
- Więch K., *Polska Partia Socjalistyczna 1918–1921*, Warszawa 1978.
- Zagłębie Dąbrowskie w II Rzeczypospolitej (1918–1939)*, red. J. Walczak, Sosnowiec 2005.

Strony internetowe

- <https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/stanislaw-franciszek-pekoslowski> [dostęp: 26.04.2020]
- <https://www.biogramy.pl/a/biografia/stanislaw-wojciechowski-1869-1953-polityk-drugi-prezydent-rp-wiesz#calendar> [dostęp: 26.04.2020]
- <https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/jozef-pilsudski-1867-1935-naczelnik-panstwa-naczelnny-wodz> [dostęp: 26.04.2020]
- <https://www.biogramy.pl/a/biografia/ignacy-jan-paderewski-1860-1941-pianista-kompozytor-polityk-wiesz> [dostęp: 26.04.2020]